

ЧЕТЕНИЯ ПО АРХИВИСТИЧНИ ДИСЦИПЛИНИ ИЗВЪН СПЕЦИАЛНОСТ *АРХИВИСТИКА*

проф. д. и. н. Стефка Петкова

За краткост съм нарекла изложението си *Четения по архивистични дисциплини извън специалност Архивистика*, та се налагат някои терминологични уточнения.

Под *архивистични дисциплини* ще разбирам всички тези, които имат отношение към формирането, чрез съответно обучение на компетентни за работата си архивисти. Това са, на първо място: *Документалистика* (в цялост или по отделни нейни съставни части – *Историческа* и *съвременна документалистика*, *Документни системи*, *Делова кореспонденция*, *Делови език*); на второ място – *История на институциите и съвременни институции*; на трето – *Изворознание и помощни исторически дисциплини* (*палеография*, *историческа хронология*, *историческа метрология*, *сфрагистика*, *генеалогия* и т. н.); и накрая, собствено *Архивистика*, независимо на какви учебни дисциплини е разчленена тя и какви названия са им дадени.

Под специалност *Архивистика* ще разбирам тази, която досега имаме в СУ „Св. Климент Охридски“, независимо от статута и названието ѝ – специалност *Архивистика* в периода 1952–1954 г., специализация *Архивистика* между 1955 и 2001 г., и специалност *Архивистика и документалистика* от 2002 г. насам. Изключвам засега специалността *Архивистика и документалистика* в Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), тъй като тя едва наскоро тръгна и още не се е достатъчно стабилизирала.

Що се отнася до самия термин *архивистика*, употребявам и синонима му *архивознание*, който за мен е по-ясен, по-изразителен – поради

наличието на българската съставка „знание“. Познавате, надявам се, моята книжка *Увод в архивознанието*. Същото се отнася до двойката *документалистика/документознание*. Този въпрос е специално обсъждан у нас (на съвещание в БАН през 1960 г.) във връзка със статиите, които предстояло да бъдат поместени в *Кратка българска енциклопедия*. Тогава предложението за *архивознание* **вместо** *архивистика* е било направено от Кирила Възвъзова, но не е събрало достатъчно привърженици¹.

И накрая, тъй като имам тази година личен юбилей – кръгли 50 години на университетската катедра, позволете ми да не използвам само сегашното историческо време и да не говоря отдалечено, в преизказно наклонение, а и като участник в коментирания събития. Така ще бъде по-естествено. Освен това, в кръга на шегата, но и сериозно, ще попитам г-н Комитски дали мога да посочвам след името си Държавна агенция „Архиви“, тъй като е неудобно, някак си, само за мен да не е известно откъде съм се взела.

А сега, към обявената тема.

* * *

Нямаме цялостно изследване по историята и съвременното състояние на архивното образование в страната ни, но известна литература съществува – предимно за специализацията *Архивистика* към специалност *История* и прерастването ѝ в специалността *Архивистика и документалистика*². Обръщано е внимание също на отделни учебни дисциплини, особено в хода на ежегодните от 2005 г. насам *Университетски четения по архивистика*. А през последните няколко години аз се опитах да осветля изследователската и преподавателската дейност на един по-малко познат като архивист български интелектуалец, какъвто е Иван Богданов³.

Днес ми се иска да се спра на постигнатото и на евентуалните ни задачи в един по-широк периметър – разпространяването на знания по *документознание*, *архивознание* и останалите профилни за професията дисциплини – сред възможно най-широки обществени кръгове.

Няма съмнение, че просветата сред населението по въпросите, засягащи документирането на живота и последващата работа със създаваните документи, е изключително голям проблем за цялата ни архивна гилдия. Аксиома е, че документите са основното средство за управление и за извършване на огромен брой човешки дейности. Без знания за документите не е възможно функционирането на държавата, и по-общо – на

човешкото общество, не е възможно развитието на производството, на търговията, транспорта, науката, културата, на който още пожелаем от-расъл на живота. Затова и грижата за широко разпространение на знания за документите, в т.ч. за тяхното архивиране като завършваща фаза на жизнения им цикъл е ежедневна грижа на архивиста⁴.

Проблемът е обаче с огромна трудност – именно защото засяга почти всеки работещ на някаква позиция гражданин, а равнището на неговите знания трудно се повлиява при липса на готовност у него да ги умножи, особено във време, когато доста се е отдалечил от учебната скамейка.

Втори голям проблем е равнището на обучаващите. А това означава, какво е нивото на знания и какъв е общественият авторитет на гилдията на архивистите в страната ни. Преди време, на едно от професионалните събирания на университетски преподаватели по история академик Георги Марков беше попитал: *Какъв е общественият авторитет на историята като наука?*⁵. Перифразирайки, можем да попитаме себе си: *Какъв е общественият авторитет на архивистиката като наука и доколко сме подготвени ние самите да разпространяваме знания, чрез които да променим веднъж завинаги отношението на обществото към тази проблематика.*

Всъщност проблемите са от комплексно естество, не са отвчера, трудно са решими и не са само български⁶.

* * *

От гледна точка на първия формулиран по-горе проблем – минимума знания, необходими на всеки работещ гражданин, за да се справя със съставянето на документите, с тяхното текущо използване и последващо архивиране, то изключително важно е още във висшето училище, в хода на подготовката по каквато да било специалност, в което да било направление на висшето образование, студентите да придобиват начална подготовка. Същото се отнася и до работата с книгите. Не би трябвало специалист, получаващ диплома за висше образование да няма елементарни умения за работа с книгите – били те традиционни, на хартия, или електронни.

Винаги съм смятала, че има две дисциплини, които трябва да намират място в учебните планове поне за специалностите от групата на хуманитарните и от групата на обществените науки. Поне в тези специалности... Касае се, първо, за *Библиотекознание и библиография*, и второ – за *Архивистика и документалистика*. Затова и одобрявам обяве-

ното в столичен ежедневник намерение на проф. А. Нейкова да постави на обсъждане въпроса всеки студент в СУ да получава подготовка по архивистика. Имам предвид нейно интервю, озаглавено: *Всеки студент на курс по архивистика в Алма матер*⁷.

Но нека видим доколко съществува готовност за това, преди всичко при нас самите, за да пренесем тази готовност и към обществото.

По отношение на *библиотекознанието и библиографията* има в страната ни достатъчно дълга традиция, а оттам и доста голяма възможност за одобрение от страна на научните, а и на по-широки обществени кръгове. Десетилетия преди да се създаде специалност *Библиотекознание и библиография* в Историческия факултет на СУ и съответна специализирана катедра (1953), много преди да се стигне до днешната специалност *Библиотечно-информационни науки* във Философския факултет на университета, четения по профилни за библиотекознанието дисциплини вече се провеждат. Още от създаването на Висшето училище в края на XIX век преподаватели по история и филология започват да включват встъпителни библиографски части в четените от тях лекционни курсове. А през учебната 1919–1920 г. в Историко-филологическия факултет започват редовни четения по дисциплините *Библиотекознание* и *Учение за библиотеката* (четени са в продължение на 15 години). През 1940/41 г. се чете *Увод в библиотекознанието и библиографията*, през 1943 г. – *Увод в използването на библиотеките, Историческо библиотекознание и Библиография*. След кратка пауза, през лятото на 1945 г. са възстановени лекциите по библиотечните дисциплини за студентите от всички специалности.

По-късно четенията продължават – в рамките на Историческия факултет, на Философския факултет, но и извън тях. Огромен е списъкът на състоялите се вече или планирани четения с тематика из областта на библиотечно-информационните науки сред различна по базово обучение аудитория – успоредно с базовото обучение или след неговото завършване⁸.

Има сериозна обществена поръчка за всичко това, а чрез системна и последователна работа през годините е създаден завиден научен и преподавателски екип. Самото общество, или поне научната ни общност, са близо до това да възприемат библиотекознанието като интердисциплинарно знание с широко позитивно въздействие.

Значително по-сложно е положението в архивната област. Направеното преди 1952 г. в СУ се свежда до кратки встъпителни части за изворите в лекционни курсове по Стара и Средновековна история и тук

и там се давали начални знания по палеография и други някои от помощните исторически дисциплини. А Новата и Най-нова история нито се изследвала, нито се преподавала, та и за извори от по-ново време нямало къде да се говори.

По тази причина на няколко пъти се провеждат (извън Университета) курсове за слушатели, които вече са завършили следването си по история, филология, право или друга хуманитарна или обществена наука, т. е. притежавали нужната общообразователна подготовка и само надграждали над нея знания по *архивистика*. Това се е случило в Градския архив на София през декември 1941 – януари 1942 г., отново там през септ. 1948–февр. 1949 г., както и през есента на 1949 г. – в стажантския курс за библиотекари висшисти, проведен от Българския библиографски институт и Народната библиотека в София⁹.

Такъв вид обучение се използва според обясненията през 1948 г. на Стоянка Тютюнджиева, ръководител тогава на Градския архив, поради липсата на „архивистически отдел“ в Държавния ни университет¹⁰.

Към същия модел на обучение, разпространен впрочем и по света, прибегва и Архивно управление през пролетта на 1953 г., събирайки за работа в наскоро създадените държавни архиви випускници на Софийския университет от най-различни специалности (*История, Философия, Филология, Педагогика, Икономика* и пр.). Пред тях прави първите си стъпки на преподавател по архивистика Мария Кузманова (Матеева), ръководител тогава на Научно-методическия отдел на Архивно управление и бъдещ дългогодишен ръководител на Катедра Архивистика и помощни исторически дисциплини (АПИД) в СУ.

Базовото архивно образование (с петгодишен срок на обучение) тръгва, както е известно, в СУ през есента на 1952 г. Създава се и съответна катедра, но трудностите са огромни поради липсата на подготвени преподаватели. Натоварен да реши сложната задача, Тодор Боров пише в едно свое писмо до Никола Михов: *От Архивно управление се сърдят, но аз какво да направя?*¹¹. Поредица негови доклади до Факултетския съвет са все в същия дух¹².

Обучението все пак набира широта и качество и макар години наред да се задържа в рамките на специализация *Архивистика*, беше намерена възможност за така необходимата следваща стъпка – през 1975 г. доцент Мария Матеева прокара решението курс по *Архивистика* да слушат не само студентите, готвещи се за архивисти, но и всички дру-

ги студенти от Историческия факултет, независимо от специализацията, която са избрали. Цената беше изключително напрежение за само двамата щатни преподаватели по профилиращите дисциплини (Матеева, Донков), но значението на тази промяна е изключително голямо и до днес.

През 70-те и 80-те години се стабилизира т. нар. следдипломна квалификация, предходник на днешните магистърски програми. Курсовете бяха предимно за вече работещи в архивите специалисти, а те имат най-различно базово образование – историци са, но и филолози, икономисти, както и завършили технически специалности¹³.

Постепенно четенията по архивистични дисциплини още се разшириха и прехвърлиха границите на Историческия факултет, като особено стабилни бяха и са до днес в специалностите *Библиотекознание* и *Библиотечно-информационни науки*.

Напоследък, знаете, Катедра АПИД поддържа две магистърски програми – *Документален и архивен мениджмънт*, *Защита на документални и архивни ресурси*, в които се приемат не само завършили специалност *Архивистика*.

Има обаче и други осъществени извън специалността четения, макар и епизодични. Например, за магистри по книгопечатане във Факултета по журналистика през 2006 г. (Петкова) или за специализиращите в Института за немски хуманитарни и социални науки „Германикум“ през 1997–1998 г. – лекционен курс, наречен *Архивите на Германия – традиции и съвременност* (Петкова, Нейкова).

Скромните си сили Катедра АПИД вложи и за подготовката на архивисти от Третия свят – не само чрез преподавателската дейност на доц. Румен Донков в африканска държава, но и чрез обучаването у нас на голям брой виетнамски студенти и докторанти, заемащи сега високи постове в бързо развиващ се Виетнам.

Пак по линия на международното сътрудничество се създаде първият у нас компютърен клас по архивистика (1994 г.) – с шест компютъра, получени по програмата *Tempus*, в която участваха трима български преподаватели (Петкова, Нейкова, Кацунов) и колеги от Белгия и ФРГ.

Колкото до печатната продукция, издателството на СУ осигури през 1993 г. отпечатването на висок печат на циклостилните дотогава *Лекции по архивистика* на Иван Дуйчев, а монографиите и пособията, които успяваха да отпечатат членовете на катедрата (Кузманова, Петкова, Желязко Стоянов, Донков, Нейкова, Кочанкова и, накрая, Ралица Цвет-

кова) са от значение за преподаването не само в СУ, но и в останалите университети. Особено трябва да се приветства появата на електронната библиотека по архивистика, лично постижение на проф. Нейкова и на Давид Нинов. Тя също е от значение за цялата ни общност.

* * *

Предприеманото в СУ е изключително важно, защото примерът се следва и от другите висши училища в страната.

Пръв след СУ въведе четения по архивистични дисциплини Великотърновският университет „Св. Св. Кирил и Методий“¹⁴. Първоначалните намерения (още от 70-те години) са били за откриване на специалност *Архивистика*, както и на съответна катедра. Това не стана, но през 1984 г. започнаха четения в специалност *История*, като беше привлечена за лектор доц. Стефка Петкова, директор тогава по научноизследователската и методическа работа в Главно управление на архивите, а за асистент – Борислава Глушкова, гл. специалист в Държавен архив – Велико Търново. Щафетата пое от тях (след около две десетилетия) доц. Анка Игнатова, успешно работила преди това в Държавен архив – Габрово, и в тогавашния Централен военен архив – Велико Търново (сега Държавен военноисторически архив – ДВИА).

В по-късно време ще четат лекционни курсове към Центъра за следдипломна квалификация във ВТУ доц. Нейкова от СУ, но започнала професионалния си път като архивист в Централния държавен исторически архив и научен сътрудник в НИЛАД – Научноизследователската лаборатория по архивознание и документознание на ГУА, и д-р Пенка Милачкова, също от ГУА. Макар за кратко, лекции по Документален мениджмънт ще чете в Стопанския факултет на ВТУ (за специалност *Публична администрация*) д-р Георги Андреев, главен специалист в Държавен архив – Плевен.

Отбелязвам тези подробности поради две причини – първо, защото от използването за преподаватели на утвърдени, компетентни специалисти в архивната област (независимо от мястото им по щат) изключително много зависи авторитетът на предприетото обучение и възможността да бъде то разширявано – към други специалности и в различни образователно-квалификационни степени. И второ, защото източник на такива специалисти не може да бъде една-единствена катедра, каквато е катедра АПИД, колкото и да се разраства тя. Нужното разрастване нито се случуи

през годините (нямаме даже самостоятелна катедра *Архивистика*), нито се предвижда да се случи, поне доколкото на мен ми е известно.

Ако продължим с примера ВТУ ще видим, че там са четени през годините архивистични дисциплини (като задължителни, избираеми или факултативни) освен в специалност *История*, също и в специалностите *Български език и история*, *История и география*, *История и философия*, *Археология*, *Етнология*, *Балканистика*, в специализацията *Етнография*, *Музейно дело*, *Архивистика* (с висши семинари по Археография и Автоматизирана информационна система), също и в специалността *Библиотекознание* (за завършилите полувисшия Библиотечарски институт в София). Накрая, няма как да отмина факта, че именно издателството на ВТУ печата от години моя *Увод в архивознанието* (I изд., 1986, IV изд., 2011).

Примерът на Софийския университет беше своевременно последван и от Югозападния университет „Неофит Рилски“, първоначално филиал на СУ. Там, без да има разкрита специалност *Архивистика*, четения по *Увод в архивознанието* започват през 1992–93 уч. година, като през следващите години се допълват от спецкурсове по *История на архивите*, *Формиране на Държавния архивен фонд*, *Документни системи в социалното управление*, *Аудиовизуални документи и архиви*, *Информационна система на архивите*, *Археография*. Преподавателите са общи за СУ и ЮЗУ (Нейкова и Донков) и на тях се разчита да пренесат вече изпробваното и в практиката на ЮЗУ¹⁵. От 2000-ата година университетът има свой си, щатен доцент в лицето на Марияна Пискова, научен сътрудник преди това в НИЛАД. Втори щатен преподавател по архивистика (Нурие Муратова) ЮЗУ има от 2005 г.

С усилията на двамата преподаватели, но и с колегиалното съдействие на университетската общност, а също на архивистите от Държавен архив – Благоевград, четенията по архивистични дисциплини се поддържат в ЮЗУ на високо ниво и постоянно се развиват и разнообразяват – четат се интересни като тематика курсове в специалностите *Връзки с обществеността*, *Културология*, *Балканистика*, *Етнология*, в магистърската програма *Архиви и музеи*, *Опазване на културното наследство в информационното общество*, а от учебната 2010–2011 г. и в специалност *Право*. Ето някои от тези лекционни курсове: *Архиви на жени и малцинства*, *Устна история и архиви*, *Личните документи като исторически извори*, *Аудиовизуална памет и архиви*, *История на културните институции и техните архивни фондове (1878–1944 г.)*. Една от дисци-

плините, включени в Междууниверситетската магистърска програма по мениджмънт на образованието (съвместна за ЮЗУ и холандския институт INTERAULA) е дисциплината *Документалистика*.

Обучението в ЮЗУ е изключително модерно. Открита е зала за компютърна архивистика и историческа информатика (разполагаща с достатъчно работни станции, сървър, скенери, принтери, цифрови фотоапарати и фотокамера) и са разработени с участието на студенти няколко учебни бази данни, в т. ч. цифровизиран киноархив. В Държавен архив – Благоевград, е изградена *Лаборатория за научни изследвания, обучение и практически семинари по история и архивистика* за студентите от ЮЗУ. И именно издателството на този университет осигури през 2003 г. отпечатването на изключително стойностния документален сборник *Архив на българските архиви* (съставен от доц. Марияна Пискова, д-р Калинка Анчова и д-р Милена Тодорова).

С леко закъснение, но сравнително добре се справя Пловдивският университет „Паисий Хилендарски“. Там въвеждащият курс по *Архивистика* беше четен (от Ст. Петкова) за пръв път (в III курс бакалаври от специалността *Български език и история*) през учебната 1996–97 г., впоследствие тези лекции продължиха да се четат в откритата през 2002 г. самостоятелна специалност *История*. Отскоро ПУ има вече свой си, щатен доцент по архивистика – Русалена Пенджекова, преподавала преди това във филиала на ПУ в Смолян. Асистент е Станислав Боянов. Освен общия курс в бакалавърската степен на обучение ПУ поддържа също така четения по архивистични дисциплини в специализации и магистърски програми, като напр.: *Дипломация и международни отношения*, *Защита на информацията*, както и в протичащата понастоящем *Архивистика и документалистика. Защита на информацията*.

Сравнително по-слабо сред големите университети с развита хуманитаристика се представя Шуменският университет „Епископ Константин Преславски“. И там въвеждащият курс по *Архивистика* за специалност *История* и сдвоените с нея специалности (*Български език и история*, *История и география*) беше въведен през 90-те (по-точно, през 1992 г.), четеше се и спецкурс по *Археография*, но само докато ШУ си позволяваше за използва приходящ преподавател (Ст. Петкова). Беше изработен през 2005 г. учебен план за магистърска програма по архивистика, но тъй като за нея бяха отделени само 100 учебни часа, а и всички преподаватели щяха да са приходящи, начинанието не можа даже да стартира. Причина

за това е обстоятелството, че усилията на изследователските звена на БАН в Шумен, от които са главно преподавателите в ШУ, са насочени към археологията и средновековната ни история. Играе роля и обстоятелството, че университетът има специфични задачи в този район с мултиетническо население и към справянето с тях насочва много от силите си. Понастоящем четенията по *Архивистика* и *Музеология* са поети от преподавателя по Нова и Съвременна история на България проф. Росица Ангелова.

Преди да кажа няколко думи за частните университети, нека отбележа, че голяма роля за стабилното присъствие на архивистиката в учебните планове на университетите изигра Наредбата за единните държавни изисквания (ЕДИ) за придобиване на висше образование по специалност *История* (МПС № 154 от 14. 04. 1997 г.). Тя беше съобразена с възникналата вече добра традиция и макар да беше само след няколко години отменена, след нея беше неудобно за който да било хуманитарен факултет да изключи архивистиката от задължителните (поне за историци) дисциплини.

Що се отнася до частните университети, през началните 10–12, много силни години за Варненския свободен университет (1995–2006 г.), докато там се поддържаха добре изградената специалност *История* и специалност *Европеистика*, със специализации освен това по архивистика, по музеология, по културен туризъм, се четеше не само въвеждащ курс по *Архивистика* (Ст. Петкова) и традиционно допълващата я *Археография* (А. Нейкова), но и много други интересни дисциплини като *Европейско информационно пространство*, *Архивни мрежи и стандарти в Европа*, *Информационни ресурси на България*. В специалност *Публична администрация* се четеше не само *Документалистика*, но и допълващите я *Делова кореспонденция*, *Делови език* и *Езикова култура*. Библиотеката на ВСУ, единствена в България, изписваше изключително интересното руско списание *Делопроизводство* (беше абонирана, разбира се, за ИДА и „Архивен преглед“). А издателството на ВСУ осигури през 2002 г. отпечатването на *Речника на българската архивна терминология*, плод на усилията на Научно-изследователската лаборатория по архивознание и документознание (НИЛАД) в предходни години. За съжаление, преподавателите бяха предимно външни, а и няма у варненци вкус към хуманитаристиката. Желаетелите да учат филология или история, например, правят това не във Варна, а в Шумен и Велико Търново.

Понастоящем полагат усилия да поддържат четения по интересувашите ни дисциплини Бургаският свободен университет и Нов български университет (НБУ) в София.

В Бургас се четат *Документалистика* и *Делова кореспонденция* за бакалаври в специалност *Публична администрация*, а *Документалистика* слушат и студентите по право. Особено популярна стана дисциплината *Компютъризация на административния документооборот* и тя влезе в учебните планове на няколко магистърски програми на Центъра по юридически науки (последна по време такава програма е *Митническо разузнаване и проследяване*).

В НБУ, освен обичайните четения в специалност *История* (водени от А. Нейкова) и в специалност *Публична администрация* (водени от П. Пейков), се откриват също някои симптоматични (от гледна точка на тематичната диверсификация) четения. Например, за бакалаври в специалност *Гражданска и корпоративна сигурност* се чете курс лекции *Архиви и общество* (Лъчезар Стоянов), а в магистърската програма *Управление на културните институции (Артемиджмънт)* – курсът *Деловодство, документи, архивирание* (Георги Пеев и Петър Пейков). А наскоро издателството на НБУ осигури отпечатването на сборника с текстове на Иван Богданов *Архивология*.

Към това следва да се добавят четенията в продължение на четири години на колегата ни, доктор по икономика Георги Андреев в българските подразделения на Московския университет – по дисциплината *Информационни ресурси в мениджмънта*. Десетилетната консултантска и преподавателска работа на Андреев в най-различни курсове за квалификация в учреждения и организации стимулираха публикуването от него на поредица от помагала, между които: *Организиране на документационната дейност във фирмите* (1992 г.); *Ръководство за документационно осигуряване на управленската дейност в учреждения, фирми и организации* (1993 г.) и „Документален мениджмънт“ (1998, 2003 и 2004 г.). По идея на Медицинския университет в Плевен беше изработено от Андреев помагалото *Документален мениджмънт в здравните учреждения, фирми и организации* (2011 г.).

С право можем да кажем, че Андреев най-много от всички ни допринесе за утвърждаването на термина *документален мениджмънт* в съвременната българска архивна терминология. Пак от него беше повдигнат (с пълно основание) и въпросът за учебното съдържание на дис-

циплината *Делова кореспонденция*, която традиционно се чете (вече век) в икономическите специалности, но която далеч не се ограничава само с въпросите на „кореспонденцията“¹⁶.

* * *

Ако обобщим, свършено е не малко, но за да направим следваща сериозна стъпка напред, нямаме достатъчно сили – недостатъчен е все още екипът от университетски преподаватели, слаби са възможностите на общността от архивисти в страната. Това директно се потвърди преди година и половина, когато се затърсиха преподаватели по архивистичните дисциплини във връзка със създаването на специалността *Архивистика и документалистика* в УниБИТ. От другите университети не можеха да се отделят преподаватели, защото те навсякъде са под санитарния минимум и са само десетина като общ брой. Аз ги споменах по-горе почти всички поименно. Очакваше се Държавна агенция „Архиви“ да окаже основната помощ, но тя можа да посочи имената на десетина също така архивисти с научното звание „доктор“ и на нито един хабилитиран сред тях. Причината – напълно прекъснатата преди четвърт век традиция в подготовката на собствени (за архивите) научни кадри и занемарената научноизследователска работа по профилните за професията дисциплини.

В началото на 90-те, в еуфорията на промените на всяка цена, във време, когато неразумно се рушеше предишното, преди да е поне планирано нещо ново, беше ликвидирана НИЛАД, а с това и възможността за кариерно развитие на архивистите в собствената им научна област. НИЛАД не беше многобройна. Състоеше се от един ст. н. с., шестима научни сътрудници, двама инженери информатици, и още – Методически кабинет със специализирана библиотека и двучленна група за научна информация. Но НИЛАД организираше и координираше научната работа на останалия състав от архивисти в страната чрез дългосрочни тематични планове, организираше националните по мащаб конференции по архивознание и документознание, издаваше реферативния бюлетин *Анотации и библиография по документознание и архивно дело*, а наличието на това ведомствено научно звено беше и правното основание да получават архивистите от държавните архиви научни степени и звания. При настъпилата разруха се оказаха с такова право единствено работещите в архивните отдели на националната ни библиотека, тъй като тя, като цяло, е призната за научна институция.

Пълна е стагнацията и по отношение на защитата на дисертации, тъй като докторантите на самостоятелна подготовка трябва сами да заплащат разходите около защитите си. Останаха недописани не една от започнатите дисертации.

А нуждата от ведомствена научна структура, подобна на НИЛАД, е много осезаема и заради подкрепата, която би била оказана на университетските преподаватели за подобряване на учебното съдържание на преподаваните дисциплини. Връзката между равнището на научно-изследователската работа и качествено съдържание на преподаването е пряка и абсолютно неоспорима. Преподавателите са ни твърде малко, ако искаме да се развиваме в ширина и да постигаме качество. А собствените им научни разработки са абсолютно недостатъчни, за да се основава на тях качествено обучение. Преподаващите са зависими от научните разработки на доста по-широк кръг специалисти (по принцип), а у нас, както отбелязах, изследователската работа по профилните за архивите науки е в абсолютен застой.

Не бива да сме максималисти. Не сме Китай, за да имаме над 30 факултета по архивистика, и само лабораториите за провеждане на практически занятия в един от тях да заемат етаж, по-просторен от този, в който ние сега заседаваме. Не сме и Русия, та зад гърба на Московския историко-архивен институт (въпреки наличието там на десетина катедри) да стои мощният ВНИИДАД – Всеруският научноизследователски институт по документознание и архивно дело.

Но можем все пак да поддържаме една скромна ведомствена научна структура от типа НИЛАД, а заедно с това да осигурим възможност за кариерно развитие на част от българските архивисти освен като администратори, също – по научна линия.

Можем освен това като в други страни да изградим професионална организация, която да бъде активна и в научно отношение. Примери достатъчно. Асоциацията на френските архивисти издава от десетилетия великолепното списание *La gazette des archives* и организира написването на колективни трудове от рода на *Manuel d'archivistique. Théorie et pratique des Archives publiques en France. Ouvrage élaboré par l'Association des archivistes français. Paris, 1970, 805 p.* (Вж. моя рецензия в ИДА, 1972, кн. 23, 322–329).

Активна дейност по отношение на квалификацията развиват в САЩ две отделни асоциации – на архивистите и на мениджърите по

документацията. Те издават и две отделни списания – *The American archivist* и *Records management*. В Холандия освен най-старата Асоциация на архивистите (организирана в края на 19-ти век издаването на Ръководството на Мюлер, Фейт и Фруин) функционират също асоциации на архивистите от предприятията, на учрежденските архивисти, на реставраторите, на работещите по картите и щампите. Затова именно архивист от Холандия беше докладчик за ролята на професионалните асоциации на конгреса в Бон през 1984 г., когато на специално пленарно заседание се обсъждаше темата: *Нарастващи задачи при ограничени финансови средства*.

Добър пример, впрочем, е и нашият СБИР – Съюзът на библиотечните и информационни работници. Списъкът с добрите примери може доста да бъде продължен, но си остава въпросът, защо възникналата неведнъж инициатива в това отношение не намери досега сред българските архивисти достатъчна подкрепа.

Защо ли?

Бележки

¹ Възприетият у нас латинизъм „архивистика“ е най-близък фонетично до италианската дума *archivistica*, но традиционно се смята, че е навлязъл в български през френското *archivistique* (поради цялостното много силно влияние на френската архивна теория и практика навсякъде по света). Би бил възможен и друг латинизъм – „архивология“. В англоезични текстове науката за архивите се нарича „*archivology*“ или „*archival science*“. В терминологичния речник, който изработихме през 80-те години на миналия век (макар да беше отпечатан едва през 2002 г.), сме посочили (с. 93) тези два термина като английски съответствия на нашето „архивистика“ (наред с „архивоведение“ в руски, „*archivistique*“ във френски и „*Archivlehre*“ или „*Archivwissenschaft*“ в немски). А още през 1949–1950 г. го е предлагал Иван Богданов в останалата неотпечатана тогава негова книга „Архивология“ (Вж. в появилия се буквално тези дни сборник Иван Богданов. *Архивология*. С., 2014, Изд-во на НБУ, с. 275–659). Различна е трактовката за „архивология“ в книгата „Лекции по архивистика“ на Иван Дуйчев. Той е определил през 1950 г. архивологията като *дял от архивистиката* – като „наука, която се занимава с историята на архивите и архивното законодателство“ (Вж. *Дуйчев, Иван*. *Лекции по архивистика*. С., 1993, с. 52). Доскоро и колегата ни Андриана

Нейкова се придържахаше към това мнение. Тя писа в своя книга, че „появата, развитието и организацията на архивите се изучават от научната дисциплина „Архивология“ или „История на архивите“, както е възприетото ѝ наименование в съвременната българска научна терминология“. (Вж. *Нейкова, А.* Архиви и общество. С., 2007, с. 48).

Смятам обаче, че „архивистика“, „архивознание“ и „архивология“ са пълни синоними и при наличието на два добри и вече утвърдили се термина („архивистика“ и „архивознание“) няма необходимост от трети.

² В хронологичен ред: *Шопов, Й., Ст. Славова (Петкова)*. Архивистика и помощни исторически дисциплини. [За историята на четенията на катедрата с това название в Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“]. – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет. Том 80, 1987. С., 1992, с. 187–196; *Донков, Р.* Строителят, учителят [за доц. Мария Матеева]. – АП, 1996, кн. 1–2, с. 11–13; *Нейкова, А.* Едно забравено начало. – ИДА, кн. 87, 2004, с. 56–75; *Нейкова, А., М. Пискова*. Обучението на българските архивисти – от специализация към специалност. – АП, 1993, кн. 3–4, с. 13–20; *Нейкова, А.* Специалност „Архивистика“ в информационното общество (новият учебен план). – АП, 2000, кн. 3–4, с. 26–32; *Същата*. Специалност „Архивистика и документалистика“ – образование, професия, реализация. – В: Университетски четения по архивистика. Т. I. С., 2009, с. 8–21; *Същата*. Приносът на проф. Иван Дуйчев в българската университетска архивистика. – В: Университетски четения по архивистика. Т. II. С., 2013, с. 187–192; *Тодорова (Цветкова), Р.* Доц. Мария Матеева и българската университетска архивистика. – АП, 2006, кн. 3–4, с. 23–33; *Цветкова, Р.* Приносът на проф. Тодор Боров за развитието на специалност *Архивистика* в СУ „Св. Климент Охридски“. – Библиотека, 2011, кн. 1, с. 22–38.

³ Вж. *Петкова, Ст.* Иван Богданов, убеден и искрен привърженик на централизацията в архивното дело на България. – ИДА, 2011, кн. 102, с. 149–234; *Същата*. Иван Богданов и българската архивистика. – В: Иван Богданов. Архивология. С., 2014, Изд-во на НБУ, с. 9–69.

⁴ У нас в частност чрез инспектирането на работата с документите в държавните и общинските администрации, а паралелно и с консултирането на специалистите в тези администрации по архивни въпроси, българските архивисти системно влияят върху общото равнище, оказвайки методическа помощ. Подхващат се периодично и чисто образова-

телни начинания. Чрез архивното законодателство е възложена на Държавна агенция „Архиви“ съответна отговорност за тях.

⁵ Нов български университет. – В: Историята като наука, образование и професия. Научна конференция. Созопол, 13–16 окт. 2000 г. Доклади и дискусии. С., 2002.

⁶ Затова преди десетина години, когато се събрахме за пръв път в този формат (като че ли и в тази съща зала), и аз говорех за подготовката на архивисти в други страни, сметнах за уместно да приведа думи на наша колега от Норвегия (г-жа Лив Микланд), изречени през далечната 1982 г. на Международния архивен конгрес в Монреал – по повод на интересуващото ни и днес. „Вярвам, – каза тя – че пътят за постигане на целите ни минава през изграждането и развитието на нашата роля като професия... Трябва да следваме своето призвание, като положим още по-големи усилия за задълбочаване на знанията си, което ще ни позволи да се изправим пред света с цялата си увереност и решителност... Ако открием неразбиране на ролята на архивите, нека със светлината на своите знания да отстраним невежеството!... Ако открием неправилно използване на документите, нека накараме хората да разберат колко скъпо може да струва това!.. Ако трябва да се вземе решение за съхраняване на едни или други документи, нека помогнем на обществото да вземе разумно решение!... Ако самите ние не разбираме или не знаем нещо, нека вземем мерки за собствената си просвета!.. Ако трябва да се обучим на нови идеи и нови методи, нека направим усилие, за да ги видим в контекста на нашата постоянна цел и принципи!...“ (Вж. Микланд, Л. От занятие към професия: архивистите и спецификата на техния труд. – АП, 1992, кн. 1–2, 6–16).

⁷ Телеграф от 25 ноември 2013 г.

⁸ Вж. Янакиева, Т. Създаване и развитие на библиотечното образование в СУ „Св. Климент Охридски“. Специфика и интегритет в съобществото на университетските дисциплини“. – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Философски факултет. Книга Библиотечно-информационни науки. Том I, 2008, с. 5–43.

⁹ Сред участниците са няколко души – историци и филолози, които ще са основното ядро през 50-те и 60-те години на ХХ век в професионалния състав на АБАН и БИА – Лилия Киркова, Дарина Велева, Димка Петрова, Здравка Нонева, Вяра Коларова, Мария Трифонова, Бонка Тодорова, Вяра Ацева (НБ „Иван Вазов“ – БИА, Пловдив) и др.

¹⁰ ДА – София, ф. 65, оп. 1, а. е. 111, л. 146 гръб, 147.

¹¹ Съхранява се в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“.

¹² Вж. *Цветкова, Р.* Приносът на проф. Тодор Боров за развитието на специалност *Архивистика*...

¹³ Такива са: през 1976–77 г. – Архивна информация, през 1978–79 г. и през 1979–1980 г. – Единна държавна система за деловодство, през 1987–1989 г. – Документационна дейност на учрежденията, през 1995–1996 г. – Архивистика (Вж. и *Пискова, М.* Следдипломна специализация по архивистика 1995/1996 г. – АП, 1996, кн. 1–2, 22–23).

¹⁴ Вж. и *Игнатова, А.* Приносът на Великотърновския университет в развитието на българската университетска архивистика. – В: Университетски четения по архивистика. Т. I. С., 2009, с. 153–163.

¹⁵ Вж. и *Пискова, М.* Между традициите и мултимедийните технологии. Обучението по архивистика в Югозападния университет „Неофит Рилски“. – В: Университетски четения по архивистика. Т. I. С., 2009, с. 198–206.

¹⁶ Вж. *Андреев, Г.* Университетски четения по „Документален мениджмънт“. – В: Университетски четения по архивистика. Т. I. С., 2009, с. 172–177.